

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-maxsus
son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Алимджанов Бахтиёр Абдихакимович</i> БАЙСТВО В РУССКОМ ТУРКЕСТАНЕ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	9-14
<i>Мамасайдов Лutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASIDAGI ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICHI	15-19
<i>Aminov Hamidulloh Abdirahimovich</i> “TURKISTON ULAMOSI” ASARIDAGI TARIXCHI OLIMLAR	20-24
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISHDA YUNESKO KONVENSIYALARNING AHAMIYATI	25-28
<i>Mamarajabova Nilufar</i> ASTRONOMIYA VA MATEMATIKA SOHASIDA SAMARQANDLIK OLIMLARNING O'RNI (IX-XII ASRLAR)	29-33

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Кузибоев Бехзод Хамидович</i> ОЦЕНКА ДИНАМИЧЕСКОЙ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ЗЕЛЕННОЙ ЭНЕРГИЕЙ, ВЫБРОСАМИ CO ₂ И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ TVP-VAR.....	34-40
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Toshboboyev Maksud Jalilovich</i> SUN'YIY VA TABIIY INTELLEKT DIALEKTIKASINING GLOBAL XAVFSIZLIK, MEHNAT BOZORI, TA'LIM VA MADANIYAT SOHALARIDA MOHIYATI	41-46
<i>Yorqulov Hakimbek Otaqulovich</i> MILLIY INTELLEKTUAL SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISHDA QADRIYATLAR OMILI.....	47-52
<i>Xolnazarov Ismatillo Sohibovich</i> FAZL AL-HAQ XAYRABODIYNING “HADIYYAT AL-SA'IDIYYA” ASARIDA BORLIQ TA'LIMOTI VA UNING IJTIMOIIY-AXLOQIY AHAMIYATI.....	53-58
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> ABU ABDULLOH MUHAMMAD IBN ALI HAKIM TERMIZIYNING “MA'RIFATUL ASROR” ASARIDA BILISH FALSAFASI VA GNOSEOLOGIK QARASHLAR TAHLILI	59-62
<i>Azimova Charos Azamatovna</i> FALSAFIY-DINIY G'OYALARNING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI	63-68
<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> SA'DIDDIN HAMAVIYNING TAJALLI VA HIJOB HAQIDAGI QARASHLARINING “VAHDAT UL VUJUD” G'OYALARI BILAN BOG'LIQLIGI	69-73
<i>Boymurodov Ilxombek Xayitmurodovich</i> VIRTUAL JAMOALAR VA RAQAMLI IDENTIFIKATSIYALASH JARAYONLARINING FALSAFIY TAHLILI	74-78

<i>Yakubov Azimjon Akmalovich</i> ABU SA'D ABDULMALIK IBN MUHAMMAD AL-XARGUSHIY AN-NISHOPURIY TA'LIMOTIDA NAFS MASALASI.....	79-83
<i>Ashurova Mahbuba Axtamovna</i> MUZEYLAR FAOLIYATINI TADQIQ ETISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY HAMDA METODOLOGIK MASALALARI	84-88
<i>Mamadaliyev Husanboy Yigitali o'g'li</i> MAHALLA RIVOJLANISHINING YOSH AVLOD TARBIYASIDAGI ROLI.....	89-92

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Narzikulova Rayhona</i> HUMOUR AS COGNITIVE–PRAGMATIC SCRIPT OPPOSITION: AN INTEGRATIVE LINGUISTIC MODEL.....	93-98
<i>Hasanova Gulhida Abdulaziz qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA HARAKAT FE'LLAR MUAMMOSI	99-108
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDAGI AYRIM ARABCHA IZOFALI BIRIKMALARNING LEKSIKALIZATSIYASI	109-114
<i>Asqarova Zulayxo Yangiboyevna</i> XORAZM TARIXNAVISLIGIDA “TO'YNOMA” AN'ANASI: SHAKLLANISHI VA KOMPOZITSION TUZILISHI	115-120

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Shagilova Gulxatisha Koptleuovna</i> SOG'LIQNI SAQLASH TUSHUNCHASINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAZMUNI.....	121-125
<i>Komilov Lazizjon Zokirjon o'g'li</i> O'QOTAR QUROLNI QO'LLASH HUQUQIDA ZARARNI MINIMIZATSIYA QILISH BO'YICHA KOREYA AMALIYOTI.....	126-133
<i>Uzbekova Dilshoda Tulkinovna</i> DAVLAT XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH — KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	134-137
<i>Suyunova Iroda</i> APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LAWMAKING AND PRIVATE LAW....	138-146
<i>Максудов Хушнур Хуршедович</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОВ ОРГАНАМИ СЛЕДСТВИЯ В БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ.....	147-153
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQ TIZIMIDA QO'LLANILISHIGA OID NAZARIY YONDASHUVLAR.....	154-158
<i>Ochilov Aziz Ismatovich</i> MA'MURIY-HUQUQIY NIZO VA OMMAVIY-HUQUQIY NIZOLARNING O'ZARO NISBATINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	159-167

<i>Temirov Madrahim O'lmas o'g'li</i> BOJXONA SOHASIDA SODIR ETILGAN JINOYATLAR YUZASIDAN OLIB QO'YILGAN TOVAR MODDIY BOYLIKLARINING KEYINGI HUQUQIY MAQOMINI BELGILASHDAGI AYRIM MASALALAR VA ULARNING YECHIMLARI.....	168-171
<i>Mashrabov Madorbek</i> AVTOMOBIL YO'LLARINING OMMAVIY MULK SIFATIDA MA'MURIY-HUQUQIY TABIATI.....	172-177
<i>Abdugaffarov Davronbek Dilshod ugli</i> CHOICE OF LAW FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL AGENCY AGREEMENTS: BALANCING PARTY AUTONOMY AND AGENT PROTECTION.....	178-183
<i>Kabilov Sardor Asrolovich, Mirzayev Faxritdin Ziyatovich</i> JINOIY JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA UNING IJTIMOIIY ZARURATI MASALALARI	184-189
<i>Эгамбердиев Ферузбек Аскаржон угли</i> ФОРМЫ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА.....	190-195
<i>Shermatova Gulruh Akmalovna</i> MAISHIY JINOYAT SODIR ETGAN SHAXSNING KRIMINOLOGIK TAVSIFI	196-201
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSI ASOSIDA TALABA-QIZLARNING AXLOQIY QADRIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI.....	202-205
<i>Tirkasheva Go'zal Baxramovna</i> XALQ OG'ZAKI IJODI – MILLIY VA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRUVCHI KOMPLEKS PEDAGOGIK MEKANIZM SIFATIDA	206-213
<i>Ismatov Dilmurod Elmurod o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING AXBOROT-PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI VA BOSQICHLARI	214-219
<i>Гулбоева Шохиста Исमत кизи</i> САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК КЛЮЧЕВОЙ РЕСУРС ФОРМИРОВАНИЯ ИНЖЕНЕРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ.....	220-224
<i>Qudratov Shahzod Nasim o'g'li</i> RAQAMLI TA'LIM EKOTIZIMINING MOHIYATI VA PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.....	225-231
<i>Muhammadiyev Lochin G'ayratovich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TARIX O'QITISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING SAMARADORLIGINI ANIQLASH	232-235
<i>Abraeva Rukhsora Shuhratovna</i> USING CORPUS-BASED TOOLS TO ENHANCE GRAMMAR INSTRUCTION FOR MULTILEVEL EXAM TAKERS.....	236-242
<i>Konisbaeva Amina Jenisbaevna</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA A2 DARAJADAGI O'QUVCHILARDA UCHRAYDIGAN TIL TO'SIQLARINING DIDAKTIK OMILLARI.....	243-248

Received: 01 March 2026
Accepted: 15 March 2026
Published: 31 March 2026

Article / Original Paper

ISSUES ON EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY AND ITS SOCIAL NECESSITY

Kabilov Sardor Asrolovich

Master's student of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

E-mail: sadakaba1983@gmail.com

Mirzayev Faxritdin Ziyatovich

Senior Lecturer of Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, PhD in Law

Abstract. The article explains the concept of exemption from criminal liability based on legislative documents and scholars' scientific approaches, and discusses the social necessity of exemption from liability. The content of the legal consequences of exemption from criminal liability and the grounds for its application are also highlighted.

Keywords: release from criminal liability, socially dangerous act, guilt, punishment, sentence, trial, investigation, legal consequence.

JINOIY JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA UNING IJTIMOYIY ZARURATI MASALALARI

Kabilov Sardor Asrolovich

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi magistratura tinglovchisi

E-mail: sadakaba1983@gmail.com

Mirzayev Faxritdin Ziyatovich

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi

katta o'qituvchisi, yu.f.f.d.

Annotatsiya. Maqolada jinoiy javobgarlikdan ozod qilish tushunchasi qonunchilik hujjatlari va olimlarning ilmiy yondashuvlari asosida yoritib beriladi hamda javobgarlikdan ozod qilishning ijtimoiy zarurati haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning huquqiy oqibatlarini va uni qo'llanilishi borasidagi asoslar mazmuni yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: jinoiy javobgarlikdan ozod qilish, ijtimoiy xavfli qilmish, ayb, jazo, hukm, sud, tergov, huquqiy oqibat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6SI3Y2026N31>

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat qonunchiligining vazifalari shaxsni, uning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlat manfaatlarini, mulkni, tabiiy muhitni, tinchlikni, insoniyat xavfsizligini jinoiy tajovuzlardan qo'riqlash, shuningdek jinoyatlarning oldini olish, fuqarolarni respublika Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya qilish ruhida tarbiyalashdan iborat bo'lib, ushbu vazifalarni amalga oshirishda Jinoyat Kodeksi javobgarlikning asoslari va prinsiplarini, qanday ijtimoiy xavfli qilmishlar jinoyat ekanligini aniqlaydi, ijtimoiy xavfli qilmishlar sodir etgan shaxslarga nisbatan qo'llanilishi mumkin bo'lgan jazo va boshqa huquqiy ta'sir choralarini, shu bilan birga javobgarlikdan va jazodan ozod qilish asoslarini ham belgilab beradi.

D.R.Qurbonov “Jinoyat qonunchiligini liberallashtirish sharoitida jinoiy javobgarlikni qo‘llash muammolari” mavzusida tadqiqot olib borib, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish bu davlat jinoyat sodir etgan shaxsning qilmishini salbiy baholashi, ammo uni jazolashdan voz kechishi”, -deb ta’rif beradi[1; 45-b]. Shuningdek, u bu borada o‘z fikrlarini davom ettirib, “shaxs jinoiy javobgarlikdan ozod qilish o‘z-o‘zidan uning jazodan ham ozod qilinishiga sabab bo‘ladi. Bunda jinoiy javobgarlikdan ozod qilish instituti dastlabki tergov bosqichi boshlanishi, yakuni esa, ayblov hukmi chiqqunga qadar bo‘lgan sud muhokamasida yakunlanishi mumkin”ligini ta’kidlaydi[1; 45-b].

Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish deb — shaxs sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishida aybdorlik masalasi hal qilinmasdan turib, uning barcha huquqiy oqibatlaridan uni ozod qilishga aytiladi. Ya’ni bunda, sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishi uchun JK asosida javob berish majburiyatidan, uning harakatlari davlat tomonidan salbiy baholanishidan, aybdorga jinoiy huquqiy ta’sir choralari qo‘llanilishidan, sudlanganlik holatining yuzaga kelishidan[2; 106-b].

A.S.Yakubovga ko‘ra, shaxsni qilmishi uchun jinoiy javobgarlikdan ozod qilish masalasi ikki omil mavjud bo‘lgandagina yuzaga keladi: birinchidan, shaxs jinoyat belgilarini ifodalagan qilmishni sodir etganida, shuningdek, uni jinoiy javobgarlikka tortish uchun barcha asoslar mavjud bo‘lgandagina; ikkinchidan, mazkur shaxsni jinoiy javobgarlikdan ozod qilish uchun barcha qonuniy asos va shart-sharoitlar mavjud bo‘lgan hollarda yo‘l qo‘yiladi[3;351-b]. A.Yakubov shaxsni jinoiy javobgarlikdan ozod qilish borasidagi yuqoridagi fikrlarini davom ettirib, “Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish vakolatli organning Jinoyat kodeksida belgilangan asoslar bo‘yicha shaxsni hukm qilishni rad etish haqida qaror qabul qilishda yoxud ayblov hukmi orqali alohida protsessual tartibda jinoiy javobgarlikni amalga oshirishning boshqa shaklini qo‘llashida namoyon bo‘ladi”[3;352-b] deb ta’kidlaydi.

Shaxsni jinoiy javobgarlikdan ozod qilishda jinoyat sodir etishda ayblanayotgan shaxsni jamiyat uchun jiddiy xavf tug‘dirmasligi hisobga olinib, uni javobgarlikka tortish maqsadga muvofiq emas, degan xulosaga kelinsa, jinoiy javobgarlikdan ozod qilinadi[4;662-b].

R.Kabulov va A.Otajonovlarning fikriga ko‘ra, qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holatlar jinoyatning ayrim belgilari mavjud emasligida, qilmish yoki oqibatning jinoiy-huquqiy ahamiyati kasb etmasligida, shuningdek, sodir etilgan qilmishning ijtimoiy xavfli emasligida ifodalansa, jinoyat uchun javobgarlikdan ozod qilish jinoyat sodir etishda aybi isbotlangan shaxslarga qo‘llaniladigan huquqiy choradir[5;357-b].

M.Z.Muqimovaga ko‘ra, javobgarlikdan ozod qilish – jinoyat sodir etgan shaxsni davlat tomonidan unga nisbatan hukm chiqarish yo‘li bilan jazolashdan voz kechish bo‘lib, sud tomonidan ayblov hukmi chiqarilgunga qadar, jinoyat ishini tugatishda namoyon bo‘ladi[6;77-b].

“Jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning maxsus asoslari” mavzusida tadqiqot olib borgan M.Akramova “Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish – qonunda nazarda tutilgan asoslar mavjud bo‘lganida jinoyat sodir etgan shaxsni davlat tomonidan jinoiy javobgarlik tufayli kelib chiqishi mumkin bo‘lgan oqibatlardan ozod qilinishidir” degan mualliflik ta’rifini berib o‘tgan[7;19-b].

Bizning fikrimizcha, yuqoridagi o‘zbek olimlarining javobgarlikdan ozod qilish tushunchasiga bergan ta’riflaridan nisbatan to‘liq va kengroq berilgan ta’rif M.Akramova tomonidan berilgan deb hisoblaymiz. Shu bilan birga M.Muqimovani fikriga qo‘shila olmaymiz, chunki unga ko‘ra, javobgarlikdan ozod qilishga ta’rif berishda hukm chiqarish yo‘li bilan jazolashdan voz kechish jumlasini keltirgan. Lekin bizga ma’lumki, birinchidan hukm chiqarish

faqat sud tomonidan amalga oshiriladi, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish esa tergov organlari tomonidan ham amalga oshirilishi mumkinligi inobatga olinmagan.

Shaxs jinoiy javobgarlikdan ozod qilish o'z-o'zidan uning jazodan ham ozod qilinishiga sabab bo'ladi. Bunda jinoiy javobgarlikdan ozod qilish instituti dastlabki tergov bosqichi boshlanishi, yakuni esa, ayblov hukmi chiqqunga qadar bo'lgan sud muhokamasida yakunlanishi mumkin. Bundan so'ng esa, faqatgina jazodan ozod qilish instituti qo'llanilishi mumkin[1;45-b].

D.Payziyev esa, "javobgarlikdan ozod qilish deyilganda jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy xavfli harakati u yoki bu holatga ko'ra javobgarlikka tortilishining bekor qilinishidir" [8; 329-b] degan fikrni ilgari suradi.

Ya.Matveyeva fikricha, "Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish tushunchasiga ko'p ta'riflar va tavsiflar bo'lgan. Jinoyat huquqi ilmida jinoiy javobgarlikdan ozod qilish ayblov hukmi shaklida davlatning uning xulq- atvoriga salbiy baho berishdan rad etish degan tasavvurlar paydo bo'lgan. Bunday qarash tarixiy jihatlar bilan bog'liq bo'lib, davlat tomonidan jinoyat sodir etish natijasida kelib chiqqan salbiy oqibatlarga chidash majburiyati sifatida qaralgan"[9; 38-b].

I.E.Zvecharovskiy va A.L.Ivanovlarning fikricha, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish o'z mohiyatiga ko'ra, jinoyat sodir etgan shaxsni jinoyat qonuni bilan yuzaga kelgan nizodan jazosiz chiqishga yo'l qo'yadigan yagona huquqiy ta'sir chorasidir[10;13-18-b].

O.Yu.Avvakumovaning qayd etishicha, "jinoiy javobgarlik Jinoyat kodeksi bilan mustahkamlangan jinoyat sodir etishda aybdor deb topilgan shaxslarga sud tomonidan qo'llaniladigan davlat chorasidir. Aybdor shaxslarga tashkiliy, mulkiy va shaxsiy xarakterga ega bo'lgan ma'lum bir majburiyatlarni yuklash, jinoyat- huquqiy sohada ko'rsatilgan jazo qo'llash bilan qo'llaniladigan normalardir[11;11-b].

Olimlarning jinoyat huquqining institutlaridan biri bo'lgan jinoiy javobgarlikdan ozod etishga oid bildirilgan fikrlarni tahlil etish asosida quyidagi umumiy xulosaga kelinadi ya'ni:

1) Har qanday jinoiy javobgarlikdan ozod etish hukm e'lon qilinguniga qadar, shaxsning sud aybdor deb topishidan oldin, ish yuritishning sudgacha bo'lgan bosqichlarda ham amalga oshirilishi mumkin;

2) Jinoiy javobgarlikdan ozod etish aybdorning har qanday jinoyat huquqiy ta'sir choralari (jumladan, jazo) dan ozod etilganligini anglatadi;

3) Jinoiy javobgarlikdan ozod etish shaxsni jazo tayinlamasdan ham axloqan tuzalishi mumkin, deb hisoblanganida qo'llaniladi[12;416-417-b].

Huquqshunos olimlarning, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish borasidagi yondashuvlaridagi umumiylik jinoyat qonunchiligidagi javobgarlikdan ozod qilishdan ko'zlangan maqsad ya'ni, jinoyat sodir etgan shaxsga jinoiy jazo qo'llamasdan ham axloqan tuzatish mumkin, degan xulosaga kelinsa qo'llash mumkinligi yuzasidan yondashgan bo'lib, shu o'rinda ta'kidlash joizki, ushbu holatda, yana bir muhim jihat bo'lib, shaxs jazoning muqarrarligini anglashi ham lozim hisoblanadi. Shaxsni aynan shaxs jazoning muqarrarligini anglashi kelgusida yana jinoyat sodir etmasligiga, qonun ustuvor ekanligi borasida huquqiy madaniyat shakllanishiga muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Jinoiy javobgarlikdan ozod qiluvchi normalarning mazmuni turli tarixiy davrlarda hokimiyatni ushlab turgan shaxslarning yuritayotgan siyosatidan kelib chiqib belgilangan. Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish institutining mavjudligi "jinoiy javobgarlik" va "jazo" tushunchalarini o'rtasida chegara o'rnatdi[9;14-b].

Jinoyat qonunchiligining jinoiy javobgarlikdan ozod qilish normalari va ushbu institutning ijtimoiy zarurati haqida O.Klimanova qator o‘rinli fikrlarni bildirib o‘tadi. Unga ko‘ra, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish institutning ijobiy xususiyati rag‘batlantirish bilan bog‘liq maxsus vazifasi bilan izohlanadi. Ushbu vazifa jinoyat huquqining ikki tomonlama maqsadiga ya‘ni birinchidan- shaxsni, jamiyatni va davlatni jinoiy tajovuzlardan himoya qilish, ikkinchidan- jinoyatlarning oldini olishga erishishga hissa qo‘shadi. Shuningdek, O.Klimanova jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning ijtimoiy zarurati haqidagi fikrlarini davom ettirib, bu institut ichida ozod qilishning ayrim turlari (og‘ir va o‘ta og‘ir jinoyatlar bilan bog‘liq) uchun umumiy moddiy asos va istisno mazmunga ega tarkiblarni belgilovchi qoidalarni kiritish ham talab qilinadi[13].

O.Klimanovaning yuqorida bildirib o‘tgan fikrlariga o‘xshash fikrlarni huquqshunos olim B.Murodov ham o‘zining “Jinoyat ishini tugatish institutini takomillashtirish” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyada ilgari surgan. Ya‘ni B.Murodov, og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyat sodir etgan shaxslarning aybiga iqror bo‘lib, sud-tergov organlari bilan hamkorlik qilishini ta‘minlash yo‘li bilan ularni jinoiy javobgarlikdan ozod etish tartibini belgilash va milliy qonunchilikka joriy etish lozimligi haqidagi fikrlarni ilgari suradi[14;19-b].

Huquqshunos olimlar B.Murodov va O.Klimanovalarning jinoiy javobgarlikdan ozod qilish institutini og‘ir va o‘ta og‘ir jinoyatlar uchun tatbiq etilishi borasidagi normalarni ishlab chiqish zarurligi borasidagi fikrlariga qisman qo‘shilamiz. Albatta bu jinoyat sodir etish yo‘liga adashib kirib qolgan yoki turli obyektiv va subyektiv sabablarga ko‘ra jinoyat sodir etishga majbur bo‘lgan yohud boshqa shu kabi omillar ta‘sirida jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan insonparvarlik prinsipi qo‘llanilishiga xizmat qiladi. Lekin har ikki olimning o‘ta og‘ir jinoyatlarga nisbatan ham jinoiy javobgarlikdan ozod qilish haqidagi fikrlariga qo‘shila olmaymiz. Chunki, jinoyat qonunchiligida o‘ta og‘ir jinoyatlar uchun o‘n yildan ortiq bo‘lgan muddatga ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazolar tayinlanishi nazarda tutilgan bo‘lib, bu turdagi jinoyatlarni jamiyat va davlat uchun xavfi yuqori ekanligidan dalolat beradi. Mazkur toifadagi jinoyatlarni sodir etgan shaxslarni jinoiy javobgarlikdan ozod qilinishi esa o‘z navbatida jamiyatda qonun ustuvorligiga bo‘lgan ishonchni susayishiga, fuqarolar ongida jinoyat uchun jazo muqarrar prinsipi amalda to‘liq ishlayotganiga shubha uyg‘onishiga va boshqa qator salbiy omillar yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Shu sababli, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish instituti og‘ir va o‘ta og‘ir jinoyatlar uchun ham emas, balki og‘ir jinoyatlar uchun ham qo‘llanilishi lozim degan fikrdamiz. Shunday bo‘lsa-da, og‘ir toifadagi jinoyatlar uchun javobgarlikdan ozod qilishning asosli va maqsadga muvofiq bo‘lishini ta‘minlash maqsadida shaxsni jinoyat uchun jazo muqarrar ekanligini to‘liq anglab yetishiga xizmat qiluvchi omillarni hamda ushbu norma qo‘llanilishining aniq chegaralarini belgilash lozim deb hisoblaymiz.

A.Toshpulatovga ko‘ra, ijobiy jinoiy javobgarlikni introspektiv javobgarlik deb atash mumkin, chunki u shaxsdan kelib chiqadi. Ayrim olimlarning fikricha, javobgarlikning turi (ijobiy yoki salbiy) huquqiy munosabatlar doirasida amalga oshiriladigan qonuniy yoki qonunga xilof huquqiy xatti-harakat turidan kelib chiqadi. Shuning uchun javobgarlik xulq-atvorning huquqiy oqibati sifatida ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Falsafiy nuqtai nazardan har qanday hodisaning ijobiy va salbiy tomonlari bor. Demak, shaxsning jinoyat sodir etganidan keyingi o‘z qilmishi oqibatini bartaraf etishga qaratilgan harakatlari ijobiy javobgarlik tushunchasini anglatga, salbiy javobgarlik uning sodir etgan qilmishi uchun javobgarlikni anglatadi[15;116-b].

Javobgarlikdan ozod qilishning ijtimoiy zarurati xususida fikr yuritilganda, huquqshunos B.Axrorovni quyidagi fikrlarni qayd etib o'tish joiz deb hisoblaymiz. Unga ko'ra, odillik prinsipi moxiyatidan kelib chiqilgan holda JKning umumiy qism beshinchi bo'limida javobgarlikdan va jazodan ozod qilish nazarda tutilganligi ham odillikning namunasi va amaliy ijrosining huquqiy mexanizmi sifatida nazarda tutilgan. Javobgarlikdan va jazodan ozod qilish institutlari jinoyat sodir etgan shaxslarning asosan qayta tarbiyalanishlari, o'z qilmishlariga nisbatan pushaymonlik munosabatlarini ko'rsata olishlari, davlat qonun-qoidalariga hurmat ruhlarini izhor qila olishlari kabi munosabatlarga asoslanganligi odillikning huquqiy va amaliy ta'minlanish asoslari bo'la oladi[16].

Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish nafaqat nazariy va uslubiy xarakterga ega, balki davlatning jinoiy-huquqiy siyosatida muhim amaliy ahamiyatga ega bo'lgan instituti hisoblanadi. Zero, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish, qonunda nazarda tutilgan hollarda agar jinoyat qonuni oldida turgan vazifalarni aybdorga nisbatan davlat majburlov choralari qo'llamasdan ta'minlash imkoni bor degan xulosaga kelinsa, jinoyatni sodir etgan shaxs xatti-harakatlarini sudlov yo'li bilan rasmiy jazo choralari qo'llamasdan va tayinlanishi mumkin bo'lgan jazodan ozod qilgan holda amalga oshiriladi.

Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish tushunchasiga berilgan ta'rif va uning ijtimoiy zaruratidan kelib chiqib shuni ta'kidlash joizki, jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning mohiyati jinoyat sodir etgan shaxsni ijtimoiy kelib chiqishi (shaxsni o'ta og'ir sharoitdan kelib chiqqan holda jinoyat sodir etganligi, aybiga chin ko'ngildan pushaymon bo'lganligi va boshqa holatlar) sodir etilgan jinoyatni xususiyati hamda shaxsni jinoyat sodir etgandan keyingi xulq-atvori inobatga olinib, javobgarlikka tortish maqsadga muvofiq emas deb hisoblab, uni qo'llamaslikda namoyon bo'ladi. Shu o'rinda, mulohaza qilishga undovchi yana bir jihat mavjud bo'lib, bu — jinoiy javobgarlikdan ozod qilish faqatgina shaxs Jinoyat kodeksida javobgarlik nazarda tutilgan ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etganidagina vujudga keladi. Agar shaxsning qilmishi, qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holatda, ya'ni zaruriy mudofaa, oxirgi zarurat, ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlab vaqtida zarar yetkazish kabi jinoiy javobgarlikni istisno qiluvchi boshqa holatlarda sodir etilgan bo'lsa va shaxsning harakati aybli bo'lmasa shaxs javobgarlikdan ozod qilish asoslariga ko'ra jinoiy javobgarlikdan ozod etilmaydi.

Shuningdek, jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning mohiyati va ijtimoiy zaruratini tadqiq qilish jarayonida, ushbu institut qo'llanilishi davlatning jinoyatchilikka qarshi kurash borasidagi siyosatida nafaqat repressiv ta'sir choralaridan, balki rag'batlantiruvchi normalardan ham foydalanishi muhim ahamiyat kasb etishligi bilan ahamiyatlidir. Shu bilan birga jinoiy javobgarlikdan ozod qilish aybdor va jabrlanuvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshilanishiga, shaxsni buzilgan huquqlarini qayta tiklanishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning ijtimoiy va huquqiy mohiyati yana shunda namoyon bo'ladiki, mazkur institutni qo'llanilishi jinoyat sodir qilgan shaxslarni tergov va suddan yashirinishini oldini olishga, jabrlanuvchilarning buzilgan huquqlarini tez va to'la tiklanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, jinoyat uchun javobgarlik muqarrarligini ta'minlash zarur bo'lsa-da, qonuniy asoslarda shaxsni javobgarlikdan ozod qilinishi bu davlat siyosatida insonparvarlik tamoyillarini aks etganligida ifodalanadi.

Shu o'rinda, jinoiy javobgarlikdan ozod qilishni yuridik jihatdan yana bir tomonini unutmaslik kerakki, bunda jinoyat sodir etgan shaxs sodir etgan qilmishi uchun uni faqat huquqiy oqibatlaridan ozod etadi, ya'ni o'z mazmuniga ko'ra javobgarlikdan ozod qilinadi.

Lekin shaxsni qonunda belgilangan asoslarga ko'ra jinoiy javobgarlikdan ozod qilish qilmishning huquqiy tabiatini o'zgartirmaydi, chunki sodir etilgan qilmish jinoyatligicha qolaveradi va uni yuridik mohiyati saqlanib qoladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish insonparvarlik prinsipini amaldagi yorqin ifodasi bo'lib, jinoyat yo'lga adashib kirib qolgan va sodir etgan qonunga xilof xatti-harakatlaridan chin ko'ngildan pushaymon bo'lgan shaxslarga jinoiy javobgarlikdan ozod bo'lish imkonini berish bilan birga, jinoyatchilikning oldini olishda ijtimoiy-siyosiy, jinoiy-huquqiy va tarbiyaviy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. D.R.Qurbonov "Jinoyat qonunchiligini liberallashtirish sharoitida jinoiy javobgarlikni qo'llash muammolari". Diss... yur. fan. nomzodi. –Samarqand.: 2008.
2. H.R.Ochilov, E.O.Turgunboyev "Jinoyat huquqi" (Umumiy qism). O'quv-uslubiy qo'llanma// mas'ul muharrir: yu.f.d. F.Toxirov. – T.: nashriyoti, 2013.
3. A.S.Yakubov. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. Darslik. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi. Toshkent- 2009. 351-bet.
4. M.Usmonaliyev. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. "Yangi asr avlodi", Toshkent- 2005. 662-bet
5. R.Kabulov, A.A.Otajonov va boshq. Jinoyat huquqi. Umumiy qism Darslik. O'zbekiston Respublikasining IIV Akademiyasi, Toshkent- 2012.
6. M.Z.Muqimova Sud-huquq islohotlari va jinoyat qonunini liberallashtirish masalalari. Monografiya.– Samarqand: SamDU, 2009.
7. M.Akramova "Jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning maxsus asoslari" mavzusidagi yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent - 2022.
8. D.Payziyev "Yarashilganligi munosabati bilan jinoiy javobgarlikdan ozod qilish institutining retrospektiv tahlili". *Общество i innovatsii*. 2020-y.
9. Матвеева Я.М. Институт освобождения от уголовной ответственности в российском уголовном праве: модернизация и поиск альтернативных способов урегулирования уголовно-правового конфликта. Дисс... на соис. уч.степ. канд. юрид. наук – Санкт-Петербург, 2015.
10. Звечаровский И.Э., Иванова А.Л. Освобождение от уголовной ответственности // *Уголовное право*. 2015 № 4. С.13-18
11. Аввакумова О.Ю.. Уголовно-правовая регламентация освобождения от уголовной ответственности. Автореф. ... канд.юрид.наук. – Тюмень, 2007
12. Уголовное право. Общая часть/Под ред И.Я.Козначнеко и З.А.Незнамовой-М.1997-С.416-417
13. Климанова О.В. "Жиноят қонунининг мақсадини ҳисобга олган ҳолда жинойий жавобгарликдан озод қилишнинг таркиби тўғрисида". Мақола. Академик С.П.Королев номидаги Самара миллий тадқиқот университети, Самара, Россия Федерацияси 2025.
14. В.Муродов "Jinoyat ishini tugatish institutini takomillashtirish" mavzusidagi yuridik fanlar doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent - 2018.
15. A.Toshpulatov "Jinoiy javobgarlikdan va jazodan ozod qilishda Jinoyat kodeksi prinsiplarning ahamiyati". Maqola. Jamiyat va innovatsiyalar jurnali. 15-fevral 2023-yil.
16. В.Ахроров "Jinoyat qonunida odillik prinsipining huquqiy asoslari va amaliy masalalari". Maqola. Xalqaro konferensiya materiallari to'plami. O'zbekiston Respublikasi JXU universiteti. 16.10.2023-y.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).